

სოფიო მოდებაძე,
ვანო სარაჯიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
კონსერვატორიის მოწვეული ლექტორი,
შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრისა და კინოს
უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი,
ფილოსოფიის დოქტორი

რეზიუმე

შემოქმედება, შემოქმედებითი საქმიანობა არის ადამიანის არსებობის გამართლება, ეს არის ბრძოლა უსაზრისობისა და სასრულობის წინააღმდეგ წესრიგისთვის.

მიზანშეწონილია, რომ შემოქმედება იყოს ადამიანის ნებისა და გონების სინთეზი, სადაც წარმართველია ნება პასუხისმგებლობისკენ და არა ბატონობისკენ, ასე შეძლებს იგი ადამიანური ყოფიერების შენარჩუნებას, წესრიგსა და გარკვეულობას მიანიჭებს მას.

ამავე დროს შემოქმედება არის ადამიანის გათავისუფლების გზა, რომელსაც თან ახლავს თავისუფლების შეგრძნება. სწორედ ადამიანის, როგორც პიროვნების თავისუფლების, აქტივობის, შემოქმედების უფლებები უნდა იყოს შენარჩუნებული ცხოვრების ჰარმონიულობის მიღწევისთვის, რაშიც დიდი როლი ეკისრება, როგორც ხელოვნებას, ასევე ფილოსოფიას, რომელიც ქმნის ეპოქის სულიერ სახეს. რაც მთავარია, ხელოვნებას აქვს დიდი ძალა დააფიქროს ადამიანი და უბიძგოს აზროვნებისკენ. ფილოსოფიამ კი უნდა იპოვოს ცხოვრების ახალი ორიენტირი.

შემოქმედების თავისუფლების პრობლემა

საკვანძო სიტყვები: შემოქმედება, თავისუფლება, ანთროპოდიცია, კამიუ, აბსურდი, ნიცშე, ზურაბ კაკაბაძე

შემოქმედების თემას, თავისუფლების თემასთან ერთად, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ფილოსოფიურ საკითხთა შორის. მასში მულავნდება ადამიანის ტემპარიტი დანიშნულება რა გზითაღ შეიძლება ადამიანის სიღრმისეული ეგზისტენციის მიგნება. შემოქმედებითი საქმიანობა არის ადამიანის არსებობის გამართლება. იგი ანთროპოდიციაა.

შემოქმედება, აზრს კარგავს თავისუფლების გარეშე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ თავისუფლება, რომელიც მონაწილეობს სამყაროს ქმნადობაში, არა მხოლოდ სოციალურ-ეთიკური კატეგორიაა, მას ონტოლოგიური მნიშვნელობა აქვს.

უპირველეს ყოვლისა, ადამიანმა უნდა გააცნობიეროს შინაგანი თავისუფლება და შემდეგ იბრძოლოს გარეგნულად. მონობაზე შინაგანი გამარჯვება არის ზნეობრივი ცხოვრების ამოცანა. აქ ლაპარაკია, როგორც გარე სამყაროსადმი, ასევე საკუთარი „მე“-ს წინაშე მონობაზე.

კამიუსთვის შემოქმედების დადებითი ნიშანია ის, რომ იგი არის ადამიანის გონებისა და ნების სინთეზი, მაშინ როცა ნიცშე ხაზს უსვამს მის ნებით ასპექტს, სადაც გონება უკან იხევს ნების აქტიურობის წინაშე. ნიცშესგან განსხვავებით, კამიუ შემოქმედებაში ხაზს უსვამს გონების პრიმატს. ადამიანურ ნებას არ აქვს სხვა მიზანი გარდა ცნობიერების მხარდაჭერისა. ადამიანის ყოფიერების წარმმართველი უნდა იყოს ნება პასუხისმგებლობისკენ და არა ბატონობისკენ, ასე შეძლებს იგი ადამიანური ყოფიერების შენარჩუნებას, წესრიგსა და გარკვეულობას მიანიჭებს მას.

კამიუს თანახმად, აბსურდული ცნობიერებისთვის ყველაფერი ნებადართულია. მაგრამ მემამბოხეებისთვის ეს არის არა სიხარულის, არამედ სინანულის მიზეზი. ადამიანს არც სურს და ვერც აიტანს ასეთ აბსურდულ თავისუფლებას. ნაშრომში „მითი სიზიფეზე“ კამიუ აღნიშნავს: „აბსურდი არ ათავისუფლებს ის ბოჭავს, ყველაფრის ჩადენის უფლებას არ იძლევა. ყველაფერი ნებადართულია არ ნიშნავს, რომ არაფერია აკრძალული“.¹

¹ კამიუ, სიზიფეს, 1996, გვ. 108-109.

კამიუს პოზიცია ძალიან ჰგავს სოკრატეს პოზიციას, რომელმაც ბნეობრივ-მორალურ რელატივიზმს და ნიჭილიზმს დაუპირისპირა ფხიზელი გონება და მასზე დაფუძნებული პასუხისმგებლობის გრძნობა, როგორც საზოგადოების გადარჩენის ერთადერთი გზა. მოწოდება ფხიზელი გონებისაკენ კვლავ განმეორდა მე-20 საუკუნეში.

ადამიანის ყოფიერებას ქაოსისგან იცავს დროის წესრიგი და პასუხისმგებლობა მომავალზე. აბსურდის ადამიანი უარყოფს ასეთ მომავალს – დღევანდელი დღით არის დაინტერესებული და დაკავებული. იგი არის განდევილი, რომელიც მიჯაჭვულია თავის დროს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მარადისობის უქონლობამ ადამიანი კიდევ უფრო მიაჯაჭვა ამქვეყნიურობას.

ამ მხრივ საინტერესოა დანიელი ფილოსოფოსის სორენ კირკეგორის მოსაზრებების გაცნობა, რომელიც ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ინდივიდი ერწყმის რა მხატვრულ გამონაგონს, მასში პოულობს ჰარმონიას. ხელოვნების სამყარო უფრო ტემპარატი ხდება, ვიდრე გარემომცველი სინამდვილე. თუმცა ესთეტიკური პრინციპის საფუძველი „თავისუფლება სინამდვილისგან“ ყოველთვის ილუზორულია. გამონაგონ სამყაროში არსებობა გვაზიარებს დამატრობელ ილუზიას, სულიერ სისავსეობას, მაგრამ სინამდვილესთან შეჯახებისას ადამიანი მარტოსული და დაკარგული რჩება. რაც უფრო მეტად გვიტაცებს მხატვრული განცდა, უფრო ძლიერია სასოწარკვეთის, სიმარტოვის, გამოუსადეგრობის შეგრძნება – „მიწაზე დაშვების“ დროს.

თენგიზ ბუაჩიძის თანახმად, მართალია, ესთეტიკური ცხოვრების შედეგი სასოწარკვეთილებაა, მაგრამ ადამიანი მაინც ცდილობს ეს შიშის განცდა ბოლომდე მიიყვანოს, რადიკალური გახადოს, ის ამით თავის თავს ირჩევს. ეს არჩევანი უკვე ნიშნავს სასოწარკვეთილებისგან გამოსვლას, თავის თავის პოვნას, ესთეტიკური საზღვრების დატოვებას.

„არჩევანი კირკეგორის თანახმად გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა პიროვნების ცხოვრებისათვის. თავისი თავის არჩევით ადამიანი ესთეტიკურიდან ეთიკურში აკეთებს ნახტომს. ის უკვე თავისუფალია, თავისუფალია იმ აზრით, რომ თვითონ განსაზღვრავს თავის თავს, თვითონ უქვემდებარებს თავის ცხოვრებას მოვალეობის იმპერატივებს. ეთიკური ცხოვრება ესაა ცხოვრება გონების

კანონებით, რომლებიც სხვა ადამიანებთან გონიერი ურთიერთობის საშუალებას იძლევა“.²

ფილოსოფოსი შალვა ნუცუბიძე წიგნში „ხელოვნების თეორია მონისტური ესთეტიკის საფუძვლები“ აღნიშნავს, რომ ნამდვილი შემოქმედება პიროვნების გაქრობაა: „ეს გაქრობა სიკვდილს არ უდრის, არამედ მშვენიერების სახითა და ფორმით ცხოვრებას. რაც ამის იქით რჩება, აი სწორედ, ისაა ესთეტიკური სიკვდილი ანუ, უფრო სწორედ, სიკვდილი მშვენიერების გარეშე. იქ, სადაც შემოქმედების პიროვნება ჩანს, როგორც „მე“ და არა როგორც ხილვის, ასახვისა და გამოსახვის თავისებურება, სადაც პათოსსა და ფზიხელ გამოანგარიშებას შუა პირი დაულია გაზომვის არეს, სადაც მუდმივად ვერ ანათებს აღგზნების ალი და სასვენ ნიშნად ჩრდილს დაუსადგურებია – ასეთ „შემოქმედებას“ ოფლისა და წვალეების სუნი ასდის და იგი ვერ ამართლებს ვერც თავის სახელს ვერც დანიშნულებას“.³

ამდენად, ნამდვილი შემოქმედება არის იქ, სადაც შემოქმედი, როგორც გამოცალკევებული ელემენტი, არ ჩანს.

არსებობს მოსაზრება, რომ ხელოვანის შემოქმედება მით უფრო მასშტაბურია, რაც უფრო თავისუფალია ყოფითი პრობლემების ასახვისგან. მაგრამ ხელოვანი როგორი ორიგინალური და დიადიც არ უნდა იყოს გენიალობა მას საზოგადოებისგან კი არ წყვეტს, არამედ ადამიანთა წარმომადგენლად აქცევს.

მაგალითად, გერმანელი რომანტიკოსი კომპოზიტორი, პიანისტი და მუსიკოს-პუბლიცისტი შუმანი, რომელიც იბრძოდა უშინაარსო, ყალბი მუსიკირების წინააღმდეგ აღნიშნავდა, რომ მას ყველაფერი აღელვებდა: პოლიტიკა, ლიტერატურა, ხალხი. ყველაფერი ეს ითხოვდა გათავისუფლებას, ასახვას მუსიკაში. მისთვის ბეთჰოვენი, რომელიც უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე იბრძოდა, ადამიანური სიდიადის ნიმუშია.

აღსანიშნავია, რომ 1834 წელს შუმანმა მეგობრებთან ერთად დააარსა „ახალი მუსიკალური გაზეთი“. აქ მან გააერთიანა მოწინავე ხელოვანები, რომელთაც დავითის ძმობა – დავითსბუნდი – უწოდა. გაზეთის ძირითადი მიზანი იყო ხელოვნების მნიშვნელობის ამაღლება.

² ბუაჩიძე, ფილოსოფიის, 1986, გვ. 94-95.

³ ნუცუბიძე, ხელოვნების, 1929, გვ. 103.

რაც შეეხება მეოცე საუკუნეს, როგორც ზურაბ კაკაბაძე აღნიშნავს: „მეოცე საუკუნის დასავლურ ხელოვნებაში ძირითადად ორი ხაზი შეიძლება განვასხვაოთ: ერთია უბრალოდ ფორმათა თამაში, შინაარსისაგან და აზრისაგან დაცლილი ფორმების თავისუფალი კონსტრუირება, ე.ი. ფორმალისტური არტიზტიზმი, მეორეა ფანტასტიკურ-საოცარი და შემზარავი შინაარსის გამოსახვა, ე.ი. რადიკალური გროტესკი“.⁴

ცნობილი შვეიცარიელი დრამატურგი ფრიდრიხ დიურენმატი თვლის, რომ თანამედროვე ლიტერატურისა და ხელოვნების უპირატესი ფორმა გროტესკია და ამ უკანასკნელს განსაზღვრავს, როგორც „უსახო სამყაროს სახეს“. მაგალითად, პიკასოს ხელოვნებამ წარმოგვიდგინა დეფორმირებული სახე ადამიანის, რომელიც ჩვენს შინაგან სამყაროშია არეკლილი.

თუმცა ამგვარი დეფორმაცია თვითნებური მიზანი არ არის, ეს იმის შედეგია, რასაც „მოთამაშე ცნობიერებას“ უწოდებენ, როცა ცნობიერება თავისუფლდება გონების ჩარჩოებისგან და თავისუფლდება ენიჭება „ცნობიერების ნაკადს“, როგორც უშუალოს.

მაგრამ არსებობს მეორე მხარეც, გონებისგან მოწყვეტილი ნება ადამიანის სამყაროს ქაოსად აქცევს. კაკაბაძე აღნიშნავს, რომ ქაოსურ სამყაროში ადამიანის ყოფიერება სუსტდება, ადამიანის სიცოცხლე კარგავს განხორციელების შანსებს, იმის პერსპექტივას, რომ ის გაგრძელდება. ამით ადამიანი კარგავს ბედნიერების შანსს და სიცოცხლის გამარჯვება სასიკვდილო წესრიგზე სავსებით შეუძლებელი ხდება. გონებისგან მოწყვეტილი ნება ერთმანეთისაგან ვერ განასხვავებს სიკეთესა და ბოროტებას.

კაკაბაძის მიხედვით, გამოსავალი თანამედროვე კრიტიკული სიტუაციიდან გულისხმობს ადამიანთა ცხოვრების ჰარმონიულობის მიღწევას, თანაც ისე, რომ შენარჩუნებული იყოს ადამიანის, როგორც პიროვნების თავისუფლების, აქტივობის, შემოქმედების უფლებები.

ცხოვრების ჰარმონიულობის მიღწევაში დიდი როლი ეკისრება, როგორც ხელოვნებას, ასევე ფილოსოფიას, რომელიც ქმნის ეპოქის სულიერ სახეს. ხელოვნებას აქვს დიდი ძალა დააფიქროს ადამიანი და უბიძგოს აზროვნებისკენ. ფილოსოფიამ კი უნდა იპოვოს ცხოვრების ახალი ორიენტირი. განსაკუთრებით თანამედროვე ეპოქაში დგას ფილოსოფიის და ხელოვნების საჭიროება.

⁴ კაკაბაძე, ეგზისტენციალური, 1985, გვ. 9.

ჩემი აზრით, ჭეშმარიტ ხელოვნებაში უნდა იყოს ფილოსოფიურობისადმი მიდრეკილება, უნდა ესწრაფოდეს გლობალურ აზროვნებას, მსოფლიო პრობლემებისა და თავსატეხების გადაწყვეტას, სამყაროს მდგომარეობის გაცნობიერებას. მაგალითად, დიდ მხატვარს აინტერესებს არა მხოლოდ მისი გმირების ბედ-იღბალი, არამედ კაცობრიობის ბედიც, იგი ფიქრობს ისტორიის, ეპოქის მასშტაბით, მასთან ახამებს, მას უპირისპირებს თავის ნაწარმოებთა შინაარსს.

ყოფიერების თავსატეხებს წყვეტენ სოფოკლე და ევრიპიდე. დანტემ „ღვთაებრივ კომედიაში“ შექმნა სამყაროს მთლიანი მოდელი. ერთიანი კონცეფციით მოიცვა სამყაროს მდგომარეობა შექსპირმა. გოეთემ ფაუსტში ადამიანისა და კაცობრიობის ღრმა კონცეფცია მოგვცა.

ამრიგად, ადამიანის მიერ სამყაროს სურათის შექმნა და ამ სამყაროში საკუთარი თავის გააზრება გარკვეული შემოქმედებითი აქტია. სწორედ, შემოქმედებითი აქტის დროს ადამიანი გადის რეალური სამყაროდან და ქმნის სხვა სამყაროს, ახალ კოსმოსს. შემოქმედება არის ამქვეყნიური გარდაუვალობის გადალახვა.

დღევანდელმა ადამიანმა, მართალია, დიდი დოზით დაკარგა დრამის, რომანტიზმის ენა, რადგან იგი ჩართულია ცხოვრების ტექნიკურ, დინამიკურ რიტმში. მას თითქოს აღარ სცალია მყარი ადამიანური ღირებულებების თუ განცდისათვის. ნამდვილი, ღირებული ხელოვნების შექმნისათვის აუცილებელია ადამიანი „ამოერთოს“ სიცოცხლის დინებას და მაღალი ესთეტიკური ინტერესით მიემართოს სინამდვილეს. სწორედ აქ არის საძიებელი ადამიანური ცხოვრების ოპტიმიზმი ადამიანის „მაღალ ბუნებაში“ და მის უნარში – „გავიდეს“ გრძნობადი „ამსოფლიური ყოფიდან“ და შეუერთდეს მაღალ ღირებულებებს, მარადიულ იდეალებს.

ადამიანი არის განსაკუთრებული, თვითმყოფადი არსება, რომელიც არის შემოქმედი, კულტურის შემქმნელი და მისით შექმნილი. კულტურის მეშვეობით ადამიანი თავისუფლდება არამყარი მდგომარეობისაგან. აძლევს რა ფორმას საკუთარ თავს. ადამიანი თავადვე ირჩევს თავის ცხოვრების პარადიგმას, ცხოვრობს იმ გარემოში, რომელიც მისი მზერითა და ენითაა პირველქმნილი. იგი მუდმივად იმყოფება გადაწყვეტილებათა პულსირების ველში, ახდენს საკუთარი თავის პროექტირებას. ამიტომ ამბობენ, რომ ადამიანი „თავისუფლებისათვის განწირულია“.

მისთვის ეს თავისუფლება ძღვენი და ნორმატიული ცნება კი არ არის, რომელსაც მიიღებს ან არ მიიღებს, არამედ, აუცილებელი მდგომარეობაა. თავისუფლება არსებობს ადამიანის დაუდგენლობის, განუსაზღვრელობის ძალით. ადამიანი მაშინაც თავისუფალია, როცა არაფერი იცის ამ თავისუფლების შესახებ, უარყოფს მას ან არ იყენებს.

მაშასადამე, ადამიანი არსებობს საიდუმლო ირაციონალურ ექსტრემალურ სინამდვილეში, საიდანაც უნდა მოახდინოს სამყაროს კონსტრუირება, რომელიც მისი სამყარო იქნება. ამ კონსტრუირებით იქმნება ახალი ხელოვნური სამყარო, კულტურული სივრცე, ადამიანის შემოქმედებითი მოღვაწეობის შედეგი.

ბიბლიოგრაფია:

- ბუაჩიძე თ., თანამედროვე ბურჟუაზიული ფილოსოფიის სათავეებთან, თბ., 1986.
- კაკაბაძე ზ., „ეგზისტენციურიკრიზისის“ პრობლემა და ედმუნდ ჰუსერლის ტრანსცენდენტალური ფენომენოლოგია, თბ., 1985.
- კამიუ ა., სიზიფეს მითი: ესსე აბსურდის შესახებ, თბ., 1996.
- ნუცუბიძე შ., ხელოვნების თეორია მონისტური ესთეტიკის საფუძვლები, ნაწილი პირველი, თბ., 1929.

PHILOSOPHY OF ART

Sophio Modebadze,

Invited lecturer at Vano Sarajishvili Tbilisi State Conservatoire

Invited lecturer at Shota Rustaveli Theatre and film Georgia

State University

Doctor of philosophy

THE PROBLEM OF FREEDOM OF CREATIVITY

Abstract

Keywords: creativity, freedom, Anthropodicea, Camus, absurdity, Nietzsche, Zurab Kakabadze

Creativity, creative activities are a justification for human existence, this is a struggle against senselessness and finiteness for order.

It is appropriate for creativity to be synthesis of human will and mind. The guidance of a human being should be his will to take responsibility and not to dominate, this is how he will be able to maintain the certainty of human beings, give it order and clarity.

At the same time creativity is a way of liberating a person accompanied by a feeling of freedom. The solution from a modern critical situation involves achieving the harmony in a human life. And in a way that the rights of freedom, activity, creativity, and creativity of human beings as a person are preserved.

Both art and philosophy play a great role in achieving a harmony in life which create the spiritual face of the era. Art has a great power to contemplate a person and push him towards thinking.